

**ACTIVITATEA DE MECENAT
A LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU
REFLECTATĂ PRIN PRISMA UNOR
CĂRȚI DE PATRIMONIU ALE
MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI**

GINEL LAZĂR

eugeniulazar@yahoo.fr

Muzeul Național de Istorie a României – București

**THE CULTURAL PATRONAGE OF CONSTANTIN BRANCOVEANU
AS REFLECTED BY THE HERITAGE BOOKS
OF THE NATIONAL HISTORY MUSEUM OF ROMANIA**

ABSTRACT

Prince Constantin Brancoveanu invested great part of his fortune in the cultural patronage, protecting, supporting and strengthening all Romanians in the orthodox faith. The printing of religious books translated in Romanian developed considerably during Brancoveanu's rule thanks to the activity of Antim Ivireanu and of the brothers Greceanu. One of the monasteries founded by Brancoveanu is the Hurezi monastery, to which the prince gave numerous endowments, comprising valuable cult objects and vast properties. Such a donation is the Greco-Romanian Gospel printed by hieromonk Antim Ivireanu in 1693 at the princely typography in Bucharest. The author of the prefaces is Serban Greceanu. The book is bound in beautiful golden covers adorned with canonical scenes, which were made at the expenses of the donor in the workshop of craftsman Sebastian Hann of Sibiu. The Greco-Romanian Gospel was meant to be used during the divine service in the church of the Hurezi monastery. Presently, it is displayed in *The Historical Treasure*, one of the permanent exhibitions of the National History Museum of Romania.

Keywords: Prince Constantin Brancoveanu, the cultural patronage, the Hurezi monastery, the Greco-Romanian Gospel, Sebastian Hann of Sibiu, *The Historical Treasure*, National History Museum of Romania.

În timpul domniei lui Matei Basarab s-au instalat mai multe tipografii în Țara Românească, care aveau rolul de a imprima cărți de cult în limba română și astfel se inițiază procesul de românizare al serviciului divin în biserică, prin citirea

Cazaniei în limba poporului, la strănă. Ulterior, către sfârșitul domniei lui Șerban Cantacuzino asistăm la înlăturarea progresivă a influenței slavonei ca limbă de cult în biserică și înlocuirea ei cu greaca. Treptat, se introduce limba română în altar, prin citirea *Evangeliei* și a *Apostolului*, însă serviciul liturgic se oficia tot în limba slavonă, deoarece încă nu existau cărțile de cult necesare ofierii serviciului divin în limba română. Traducerile cărților sfinte nu se mai execută prin intermediul modelelor slavone, neclare și confuze, ci direct de la sursa primordială greacă.

În timpul domnitorului martir, în biserici se citeau în limba poporului cărți fundamentale de cult, precum *Evangelia*, *Faptele Apostolilor*, *Cazania*, pe când *Liturghia*, cu partea melodioasă, se oficia în slavonește sau grecește. Astfel s-a introdus parțial limba română în biserică, spre folosul credincioșilor.

*

Educat de mic de umanistul Constantin Cantacuzino, unchiul său, viitorul domn, Constantin Brâncoveanu, primește o educație aleasă, de cărturar, cunoscând bine limba și cultura greacă, latină și slavă. Educația religioasă ortodoxă va reprezenta un fundament sacru pentru acesta.

Moștenirea imperială bizantină s-a răsfrânt ca un model politic, religios, cultural și social în societățile ortodoxe sud-est europene. Un astfel de caz este și Țara Românească, care, la sfârșitul secolului al XVII-lea, era condusă de descendenți ai dinastiei de origine greacă Cantacuzino. Instalarea pe tronul țării a lui Constantin Brâncoveanu, nepot de soră al domnitorului Șerban Cantacuzino (1678-1688), nu a însemnat decât o continuitate a unor politici religioase și culturale temeinice.

Formele continuității bizantine au cunoscut aspecte particulare adaptate în mod original lumii românești medievale. Influența este foarte vizibilă la curte, în biserică, cultură, legislație, dar mai ales prin intermediul aristocrației de origine greacă, foarte prezentă la nord de Dunăre. Greaca devine limbă de școală și de cancelarie, mai ales în epoca fanariotă.

În domeniul politic, domnii români se considerau urmașii legitimi ai împăraților din Bizanț, preponderent prin strategiile de mecenat cultural și de protectorat asupra mănăstirilor de la Sfântul Munte Athos, Ierusalim și asupra unor centre patriarhale ortodoxe din Orient.

În Epoca Brâncovenească cultura capătă un avânt deosebit, prin dezvoltarea învățăturii, a artelor și prin zidirea unor minunate lăcașe de cult. În cei 26 de ani de domnie Constantin Brâncoveanu a fost un foarte bun gospodar, iar veniturile marii lui averi le-a cheltuit în activitatea de mecenat cultural, protejând și susținând pe românii de peste graniță, din Transilvania, pe care i-a întărit în credința lor ortodoxă contra religiilor recepte. Pentru aceștia a clădit minunata biserică de la Sâmbăta de Sus cu hramul *Adormirea Maicii Domnului*. A sprijinit

tipografia românească din Șcheii Brașovului¹. În vremea sa au funcționat tipografiile la București, Snagov și Buzău.

Activitatea de traducere și tipărire a cărților de cult în limba țării va căpăta un avânt deosebit prin mijlocirea și priceperea lui Antim Ivireanul și a fraților Greceanu. S-au tipărit cărți bisericești în limba română, greacă, arabă (pentru ortodocșii din Siria), în georgiană, care ajunseseră până în Caucaz. Viitorul mitropolit s-a preocupat neobosit să coordoneze munca de tipărire de cărți pentru serviciul divin în mai multe tipografii din Țara Românească, ridicând arta tiparului la un nivel foarte înalt. Totodată, a fost un neobosit creator de limbaj bisericesc în limba populară, fiind considerat unul dintre cei mai mari învățați ai spațiului românesc medieval.

Traducerile de texte astrologice, care prevedeau soarta oamenilor, anticipau viitorul acestora și anotimpurile, în funcție de caracteristicile personale, se bucurau de bunăvoința învățaților, dar și de favoarea domnitorului, bun cunoscător al calendarelor zodiacale².

Radu și Șerban Greceanu, traducătorii *Bibliei* din 1688, erau logofeți în cancelaria domnească, foarte apreciați pentru erudiția lor. Împreună cu fratele său Radu, autorul cronicii *Viața lui Constantin Brâncoveanu*, din anul 1711, Șerban Greceanu s-a ocupat ani de-a rândul de traducerea și tipărirea unor lucrări de cult.

---

¹ Vasile Oltean, *Catalog de carte veche din Șcheii Brașovului*, Editura Edict, Iași, 2004; Ana Andreescu, *Arta cărții. Cartea românească veche. 1508-1700*, Editura Capitel, București, 2006; Nicolae Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, prefată de Dan Zamfirescu, postfață și bibliografii finale de Dan Simionescu, Editura Minerva, București, 1980; Agnes Erich, *Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006.

² Constantin Brâncoveanu citea și aprecia, în egală măsură, calendarele astrologice. Acestea dădeau preziceri, legate de zodia nașterii, luna în care tună sau se cutremură pământul (*Gromovnicul*), mișcările trupului (*Trepetnicul*), rețete și leacuri de vindecare tradiționale, cursul banilor și alte informații prețioase, care le sporeau necesitatea, devenind adevărate *enciclopedii practice*. Unul dintre cărturarii săi favoriți se chema Ioan Românul, care-i traducea diverse tipuri de calendare străine, cu interpretările lor în limba țării. În *Colecția de Manuscrise și Documente Medievale* din cadrul Muzeului Național de Istorie a României se conservă un astfel de manuscris de la Ioan Românul, pe care îl vom prezenta succint în rândurile următoare, deoarece între filele sale de hârtie se găsesc însemnări importante ale lui Vodă Brâncoveanu. Calendarul este caligrafiat în limba română, cu alfabet chirilic, pe hârtie cu filigran, iar pagina de titlu evidențiază următoarele: „*Kalendar, Ce să kiamă, Foletul Novel: De Anul 1693. Karele, Dupre Limba Frâncească, în Rumâniască, sau întorsu, De Jupânul Ioan Românul*”. *Foletul Novel*, căci așa îl vom denumi în continuare, conține mai multe scurte introduceri semnate de autor, intitulându-se astfel: *Prea Înălțate, Prea slăvite, și Prea Luminat Doamne*, întâlnite la fiecare început de *Zodiac*, conform anilor 1693-1704. Acest manuscris a fost pregătit pentru tipar, fapt care rezultă din prefăța de la fila 24 verso, adresată *Kătră Cetitori*, dar nu a mai făcut obiectul tipăririi în Epoca Brâncovenească.

Acest demers făcea parte dintr-un proiect politic de consolidare a ortodoxismului în sud-estul Europei, îndreptat contra otomanilor. Strategia a fost inițiată de domnitorul Șerban Cantacuzino și continuată de Constantin Brâncoveanu. Tot de numele celor doi frați cărturari se asociază și traducerea *Bibliei de la București* sau *Biblia lui Șerban Cantacuzino*, după textul original al Septuagintei. Cartea de cult a apărut de sub teascurile tipografiei domnești din București în 1688, în timpul domniei lui Brâncoveanu și a constituit prima ediție integrală în limba română a textului *Sfintei Scripturi*.

Tot atunci s-au ridicat multe construcții clerice și laice, originale prin îmbinarea armonioasă în arhitectură, pictură murală sau sculptură, a unor stiluri de gen, de factură post-bizantină, renașcentistă sau autohtonă, rezultând un nou stil, denumit *stilul brâncovenesc*. Pe unul dintre domeniile Brâncovenilor din nordul Olteniei, anume Hurezi, domnitorul Constantin Brâncoveanu ridică, între 1690 și 1693, o minunată mănăstire³. Ctitoria se află amplasată într-un loc pitoresc, la poalele munților Căpățânii, unde liniștea este perturbată doar de strigătul huhurezilor, păsările care au denumit atât zona înconjurătoare, cât și mănăstirea. Biserica are hramul *Sfinții împărași Constantin și Elena*, și împreună cu celelalte construcții ale mănăstirii reprezintă o remarcabilă realizare a artei brâncovenești. După dorința lui Brâncoveanu, în incinta bisericii, s-a amenajat mormântul acestuia, nefolosit însă, deoarece domnitorul martir⁴ este înmormântat în biserica *Sf. Gheorghe Nou*⁵ din București. Încă de la întemeiere, domnitorul a înzestrat

---

³ Din însemnările lui Constantin Brâncoveanu consemnate în *Foietul Novel* (tradus și caligrafiat de cărturarul Ioan Românul), aflăm că mănăstirea Hurezi este târnosită la 8 septembrie 1693, în zi de mare sărbătoare pentru creștini. În partea de sus a celei de-a 18-a filă a manuscrisului, tăiată și păstrată doar în partea superioară, avem următoarea însemnare a lui Constantin Brâncoveanu: „Sept 6, miercuri am sosit la mănăstire la Hurezi, unde mănăstirea am târnosit la septembrie 8 vineri în zioa nașterii Maicăi Preaciste“.

⁴ Domnitorul Constantin Brâncoveanu, împreună cu fiii săi Constantin, Ștefan, Radu, Matei și sfetnicul Ianache Văcărescu au fost decapitați la 15 august 1714 (când domnul împlinea 60 de ani), chiar de *Adormirea Maicii Domnului*, considerată o sărbătoare sacră în fosta capitală bizantină. Execuția s-a petrecut în prezența sultanului și a întregului Serai otoman, după ce în prealabil au fost purtați în lanțuri, „în picioarele goale și în cămăși“, în fața locuitorilor din Constantinopol. Trupurile lor au fost aruncate în apele Bosforului, iar capetele acestora au fost ținute timp de trei zile în fața *Înaltei Porți* a Seraiului. Trupurile celor executați au fost recuperate din apă la îndemnul patriarhului ecumenic și înmormântate în insula Chalke (Marea Marmara), în biserica ctitorită de Paleologi. Intrați de secole în conștiința poporului drept martiri, Brâncovenii vor fi canonizați de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la 20 iunie 1992 și sărbătoriți ca Sfinții Mucenici Brâncoveni la 16 august.

⁵ Datorită contextului politic în care a murit Constantin Brâncoveanu (acuzat de trădare), soția sa, Doamna Marina, a reușit, cu sprijinul domnitorului fanariot Nicolae Mavrocordat, să aducă trupul domnitorului ucis și să-l îngroape în Biserica *Sf. Gheorghe Nou* din București. În mormântarea s-a făcut în mare taină, fără nici o inscripție pe piatra funerară.

biserica și mănăstirea cu danii numeroase, compuse din obiecte valoroase de cult și proprietăți întinse. O astfel de danie este și *Evanghelia Greco-Română*, tipărită de ieromonahul Antim Ivireanul în anul 1693, în Tipografia Domnească din București. Autorul predosloviilor este cărturarul Șerban Greceanu. Cartea de cult este ferecată în minunate coperte de aur, cu scene canonice, pe cheltuiala donatorului, în atelierul meșterului sibian Sebastian Hann, urmând să fie folosită pentru oficierea serviciului divin în biserica mănăstirii Hurezi. Evanghelia în cauză a făcut parte din inventarul tezaurului istoric al României care a luat drumul Rusiei țariste în 1917, de unde s-a întors în epoca comunistă, împreună cu o mică parte de valori istorice și arheologice. În prezent, *Evanghelia Greco-Română*⁶ face parte din Expoziția permanentă *Tezaurul Istoric* al Muzeului Național de Istorie a României.

EVANGHELIA GRECO-ROMÂNĂ DIN 1693 A MĂNĂSTIRII HUREZI

Pe prima filă velină a cărții liturgice se găsesc însemnele de inventar: Nr. 292, ron. 6644/434. Tp. 29, Gr. 12546. Acestea reprezintă dovada că Evanghelia în cauză a făcut parte din inventarul tezaurului istoric al României care a luat drumul Rusiei țariste în 1917, de unde s-a întors în epoca comunistă, împreună cu o mică parte de valori istorice și arheologice. Foaia de titlu a Evangheliei, tipărită pe două coloane, în grecește și românește (cu alfabet chirilic), ne deslușește următoarea prezentare: „*Sfânta și Dumnezeiasca evanghelie elinească și rumânească acuma întâiu alcătuită întramândoaio limbile, și după grecească ai bisearicii orânduială așezată. Cu a bl[a]gocistivului, prea luminatului și a mare cuviințatului domn, și oblăduitoriu a toată Oungrovlahia, Ioan Konstadin Băsărabă Boevod, poruncă și cheltuială, spre cea de obsce a pravoslavnicilor folosință. Indireptând cârma pravoslaviei prea sfințitul mitropolit kir Theodosie în anul mântuirii 1693. Și sau*

Deasupra sarcofagului a atârnat permanent o candelă de argint, unde au fost inscripționate discret, între mai multe rânduri de flori în relief, două rânduri circulare în limba română cu alfabet chirilic. Foarte târziu, în 1914, istoricul Virgil Drăghiceanu, secretar general al Comisiei Monumentelor Istorice, a descoperit inscripția de pe candelă și astfel avem certitudinea locului de înhumare a lui Vodă Brâncoveanu. Candela se păstrează la Muzeul Național de Istorie a României, în depozitul *Tezaurul Istoric*, având următoarea inscripție, verificată și fotografiată de subsemnatul cu puțin înainte de scrierea acestor rânduri: „*Această candelă ce s-au dat la Sfeti „Gheorghe cel Nou“ luminează unde odihnesc oasele fericitului domn Io Constandin Brâncoveanu Basarab Voevod și iaste făcută de doamna Măriei sale Maria, care și Măria sa nădăjduiește în Domnul, iarăși să-i odihnească oasele. Iulie în 12 zile, leat 7228“ (1720).*

⁶ Vezi Ginel Lazăr, *Evanghelia Greco-Română a Mănăstirii Horezu*, în „Capodopere din Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României“, București, 2013, pp. 64-75.

tipărit întru Sfânta Mitropolie a Ungrovlahiei București. Tipografia Sfintei Mitropolii, 1693“.

Coperțile cărții sunt din lemn, ferecate în foiță din aur, lucrare de mare finețe artistică și religioasă, realizată în atelierul meșterului sibian Sebastian Hann. Atât cartea cât și ferecătura au o vechime de 320 de ani. În cuprinsul Evangheliei sunt întâlnite mai multe ștampile cu sigla Muzeului de Antichități din București. Pe reversul paginii de titlu se află desfășurate pe două coloane o predoslovie semnată de Șerban Greceanu, vtori logofăt. Predoslovie se intitulează „*Stihuri politicești asupra stemii a prealuminatului și blagocistivului domn Ioan Constandin BB voevod*“. Între titlu și introducere se află stema domnitorului Constantin Brâncoveanu, alcătuită din simboluri creștine de inspirație bizantină, având în centru vulturul care ține în cioc crucea Constantiniană, iar deasupra se află reprezentări cerești precum: norii, soarele și luna. Sub stemă, avem conținutul predosloviei, întâlnit sub forma unei epigrame, închinată domnitorului după modelul biblic al psalmilor lui David. Urmează o altă predoslovie, mai mare, de cinci pagini, cu următorul titlu: „*Tuturor celor ce s-or întâmpla a ceti, pravoslavnicilor și ai noștri frați întru Domnul, bucurie*“. Totodată, autorul predosloviei ne informează despre valoarea cărții, adresându-i domnitorului martir laude demne de un basileu. Se amintește și despre importanța răspândirii mesajului Evangheliei în rândurile poporului. Abordarea livrească are o consistență academică, complet închinată modelului de cronică bizantină, cu pilde din Biblie, din viața și faptele prorocilor și ale apostolilor, cu exemple elocvente de mecenism constantinopolitan. Cartea este tipărită în greacă și română, cu text bilingv inserat pe două coloane, în stânga grecesc și în dreapta românesc. Fiecare Evanghelie începe cu o scurtă cronică referitoare la viața evanghelistului, scrisă de Sofronie, apoi o reprezentare a evanghelistului, în poziție de cărturar, și pagina de titlu cu începutul textului Evangheliei. Aceasta din urmă are un frontispiciu împodobit cu mici reprezentări ale Mântuitorului, în trei dintre cazuri, și cu scena Deisis, în alt caz. De asemenea, textul este precedat de inițiale mari, inserate în vignete ornamentate. Deasupra textului evanghelic sunt referiri specifice despre când trebuie citită fiecare Evanghelie în parte. Spre exemplu, *Evanghelia după Ioan*, dispusă prima, conform criteriilor canonice de tipul Evangheliei, trebuie citită în „*Sfânta și Marea Duminică a Paștilor*“. Pagina de început a unei Evanghelii are în medie 34 de rânduri pe pagină, tipărite pe două coloane. Începutul predosloviei a doua a lui Șerban Greceanu are 44 de rânduri pe pagină, iar următoarele pagini ale acesteia au în medie 48 de rânduri, toate tipărite pe două coloane. De asemenea, prețioasa tipăritură este dotată cu un semn de carte, realizat din mătase și întărit cu inserții din metal prețios. Cartea are un total de 4.845,00 grame. Acest exemplar de excepție a aparținut Muzeului de Antichități București, conform unei ștampile cu

titulatura acestuia, aplicată pe foaia de titlu. Coperta întâi a ferecăturii este în formă de chenar floral cu 18 cartușe, reprezentând scene din viața Mântuitorului. În centru se află un medalion care reprezintă scena canonică *Coborârea lui Isus Hristos în Iad* sau *Anastasis* (după tradiția bizantină). Coperta a doua are șapte cartușe, iar în centru este reprezentarea *Sfinții Constantin și Elena ținând în mâini crucea Mântuitorului*. În registrul superior sunt două scene: *Nașterea pruncului Iisus* și *Adormirea Maicii Domnului*. În cel de jos *Sfinții Petru și Pavel* și *Sf. Ioan*.

BIBLIA ROMÂNEASCĂ DIN 1688

Una dintre cele mai importante ediții originale ale spațiului românesc este *Biblia de la București* a lui Șerban Cantacuzino⁷, dar și a lui Constantin Brâncoveanu⁸, în egală măsură. Contribuția cea mai mare o au personalitățile lumii culturale din vremea lui Șerban Cantacuzino, care și-au continuat activitatea de editare și după moartea sa. *Biblia lui Șerban Cantacuzino* este rezultatul muncii de mai bine de un veac, de la Coresi⁹ încoace, a cărturarilor din provinciile istorice românești. Noul Testament din componența Bibliei nu este altceva decât textul îmbunătățit al *Noului Testament de la Alba Iulia*, din 1648¹⁰. În ceea ce privește Vechiul Testament¹¹, echipa de traducători a apelat la manuscrisul

---

⁷ La „porunca” domnitorului Șerban Cantacuzino, în scopul dăruirii *neamului românesc*, începe o muncă colectivă de traducere, editare și tipărire a primei ediții a Bibliei în limba română. Tipărirea Bibliei a început în cinci noiembrie a anului 1687, sub Șerban Cantacuzino.

⁸ Încă din pagina de titlu deslușim că Biblia s-a tradus și la îndemnarea lui Constantin Brâncoveanu, marele logofăt al Cancelariei, iar tipărirea acesteia s-a sfârșit la începutul domniei lui Brâncoveanu, respectiv 10 noiembrie 1688.

⁹ Diaconul Coresi, așa cum este cunoscut, a editat primele cărți în limba română, facilitând apariția limbii române literare și militând pentru unitatea ei prin introducerea limbii române în cadrul serviciului religios. *Evanghelia cu învățătură* din 1581, tipărită de Coresi la Brașov, în limba română, cu alafabet chirilic, având o bună circulație în spațiul românesc, a constituit un model demn de urmat pentru cărturarii și tipografuli ce i-au succedat.

¹⁰ Mitropolitul Ardealului Simion Ștefan a inițiat și s-a îngrijit de traducerea și tipărirea *Noului Testament de la Bălgrad* (Alba-Iulia) din 1648. Încă din predoslovie se spune că s-au folosit mai multe izvoade vechi grecești, slavonești, latinești, insistându-se asupra modelului grecesc, fiindcă „*cuvântul domnului s-a scris mai întâi în această limbă*”. Mai mult, Simion Ștefan a ales cu grijă cuvintele în limba română cu gândul de a fi înțelese de toți românii: „*cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sânt buni carii împlă în toate țările, așa și cuvintele acelea sânt bune carele le înțeleg toți*”.

¹¹ Vechiul Testament a fost tradus în română de Nicolae Milescu din greacă, fiind prima încercare de acest fel din Țările Române. Manuscrisul original al spătarului conținea mai multe greșeli de traducere, datorate grabei cu care s-a făcut traducerea, cât și faptului că a folosit ediția tipărită a *Septuagintei* (Biblia tradusă din greacă) de la Frankfurt (1597) presărată, de asemenea, cu greșeli. Din păcate, traducerea originală a lui Nicolae Milescu nu

tradus de Nicolae Milescu Spătaru. Marele cărturar a realizat traducerea Vechiului Testament între anii 1661 și 1664, când ocupa demnitatea capuchehaiei¹² la Constantinopol. Ulterior, traducerea lui Nicolae Milescu a fost rectificată și îmbunătățită de Dosoftei, mitropolitul Moldovei, ca în final, ultima adăugire să fie făcută de frații Radu și Șerban Greceanu.

Biblia din 1688 avea 944 de pagini, numerotate cu această ocazie, începând de la „cartea” întâi, *Facerea*. Cele două predoslovii au aparținut, în ordine, domnitorului Șerban Cantacuzino și Patriarhului Dositei al Ierusalimului. Cartea a văzut prima dată lumina tiparului în 5 noiembrie 1687, sub îndrumarea tipografului șef Mitrofan.

Pagina de titlu a acestei prime ediții are, pe scurt, următorul cuprins: *„Biblia, adecă Dumnezeiasca scriptură. Care s-au tălmăcit duple limba elinească spre înțeleagerea limbii rumânești, la porunca Prea bunului creștin și luminatului domn IOAN ȘERBAN CANTACUZINO BASARAB VOEVOD, și cu îndemânarea dumnealui COSTANDIN BRÂNCOVEANUL marele logofăt. Tipăritu-s-au întâiu în scaunul Mitropoliei Bucureștilor, în vremea păstoriei Preasfințitului părinte Chir Theodosie, mitropolitul țării și exarhul laturilor. Și pentru cea de obște priință s-au dăruit neamului rumânesc, la anul de la Facerea lumii 7197, iară de la Spăsenia lumii 1688, în luna lui noiembrie în 10 zile”*.

Frații Greceanu au fost ajutați în munca de traducere de stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele domnitorului Șerban Cantacuzino, cărturar și istoric renumit al acelor vremuri, *„ale cărui lămuriri vor fi ajutate, ca și în alte împrejurări, la lămurirea pasajelor dificile și a termenilor tehnici”*¹³. De asemenea, Gherman din Nissa Capadociei și Mitrofan, episcopul Hușilor, și-au adus contribuția științifică la traducere. Stihurile la stema țării au fost compuse de cărturarul *„Radu logofăt”* (Greceanu).

Tehnicile redacționale și tipografice ale Bibliei sunt extrem de progresive pentru epoca aceea. Cartea are un format mare, *in folio*, iar textul este tipărit pe două coloane, cu litere mici în alfabet chirilic, cu cerneală neagră.

Editarea Bibliei de la 1688 a fost un proces complex, cu scopul precis de a lămuri probleme ale limbii românești și de terminologie bisericească. Prima Biblie în română a avut o foarte bună răspândire în întregul areal locuit de români. Unele dintre exemplare au circulat și în afara provinciilor istorice românești. O astfel de

---

s-a păstrat până în zilele noastre, însă se regăsește în varianta corectată a Bibliei tipărite în românește din 1688.

¹² Nicolae Milescu a fost reprezentant al domnitorului Moldovei, Grigore Ghica, la Constantinopol, între 1661 și 1664.

¹³ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III. *De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul Epocii Fanariote (1601-1821)*. Cu 233 de figuri în text și 10 hărți afară din text, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, 2007, p. 601.

carte a fost oferită și fostului mitropolit Dosoftei, aflat pe atunci în surghiun în Polonia, în semn de mulțumire pentru activitatea de corectură a manuscrisului lui Nicolae Milescu. Un alt exemplar a fost dăruit Bisericii Romei. În prezent se află în Biblioteca Universității din Bologna.

Biblia lui Șerban Cantacuzino reprezintă o carte fundamentală pentru istoria Bisericii ortodoxe din România, fiind totodată importantă din punct de vedere al unificării și dezvoltării limbii literare române. Ea a folosit tradiția literară a textelor vechi, întâlnite în manuscrisele și cărțile de cult tipărite, din Moldova, Țara Românească și Transilvania, intrând în istorie ca un *simbol de unitate națională*.

Bibliografie

Ana ANDREESCU, *Arta cărții. Cartea românească veche. 1508-1700*, Editura Capitel, București, 2006.

Nicolae CARTOJAN, *Istoria literaturii române vechi*, prefață de Dan Zamfirescu, postfață și bibliografii finale de Dan Simionescu, Editura Minerva, București, 1980.

Agnes ERICH, *Istoria tiparului românesc de la începuturi până la apariția marilor edituri comerciale*, Editura Bibliotheca, Târgoviște, 2006.

Constantin C. GIURESCU, *Istoria Românilor, III. De la moartea lui Mihai Viteazul până la sfârșitul Epocii Fanariote (1601-1821)*, ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu, București, 2007.

Ginel LAZĂR, *Evanghelia Greco-Română a Mănăstirii Horezu*, în „Capodopere din Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României“, București, 2013, pp. 64-75.

Vasile OLTEAN, *Catalog de carte veche din Șcheii Brașovului*, Editura Edict, Iași, 2004.

Lista ilustrațiilor

Fig. 1 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Coperta întâi. Ferecătură din aur realizată în atelierul meșterului sibian Sebastian Hann. Reprezintă scena canonică *Coborârea lui Isus Hristos în Iad*. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 2 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Coperta a doua. Ferecătură din aur realizată în atelierul meșterului sibian Sebastian Hann. Reprezintă scena

canonică *Sfinții Constantin și Elena ținând în mâini crucea Mântuitorului*. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 3 – Pagina de titlu a *Evangheliei Greco-Române din 1693*. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 4 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Stihurile lui Șerban Greceanu la stema domnitorului Constantin Brâncoveanu. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 5 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Reprezentare a evanghelistului Ioan. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 6 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Pagina de început a *Evangheliei după Ioan*. Trebuie citită în „*Sfânta și marea Duminică a Paștilor*“. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 7 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Sistemul de închidere și protecție a ferecăturii. Detaliu stânga. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 8 – *Evanghelia Greco-Română din 1693*. Sistemul de închidere și protecție a ferecăturii. Detaliu dreapta. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 9 – *Biblia românească din 1688*. Stihurile lui Radu Greceanu la stema domnitorului Șerban Cantacuzino. Foto: *Proiectul Manuscriptum*, MNIR.

Fig. 10 – *Biblia românească din 1688*. Predoslovia lui Șerban Cantacuzino. Foto: *Proiectul Manuscriptum*, MNIR.

Fig. 11 – *Biblia românească din 1688*. Pagina de titlu a „cărții“ *Facerea*. Foto: *Proiectul Manuscriptum*, MNIR.

Fig. 12 – *Foletul Novel*. Pagina de titlu la *Calindariul al anului de la Hristos: 1703*. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 13 – *Foletul Novel*. Însemnarea lui Constantin Brâncoveanu referitoare la tânosirea mănăstirii Hurezi. Foto: George Nica, MNIR.

Fig. 14 – Candela din argint a mormântului lui Constantin Brâncoveanu de la Biserica *Sf. Gheorghe Nou* din București. Foto: Ginel Lazăr, MNIR.

Fig. 15 – Inscripția în limba română, cu alfabet chirilic, din partea superioară a candeliei din argint a mormântului lui Constantin Brâncoveanu de la Biserica *Sf. Gheorghe Nou* din București. Foto: Ginel Lazăr, MNIR.

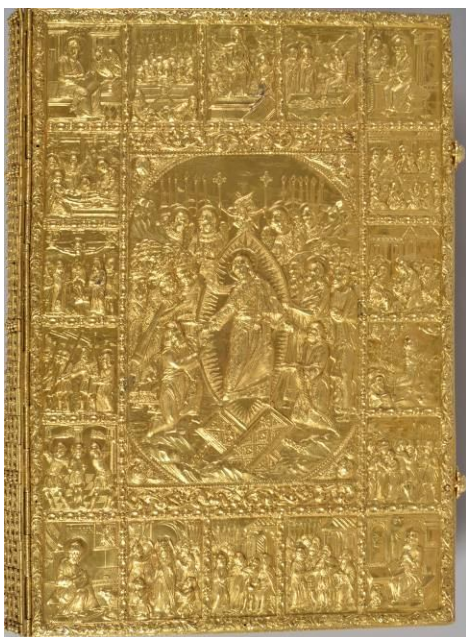

Fig. 1

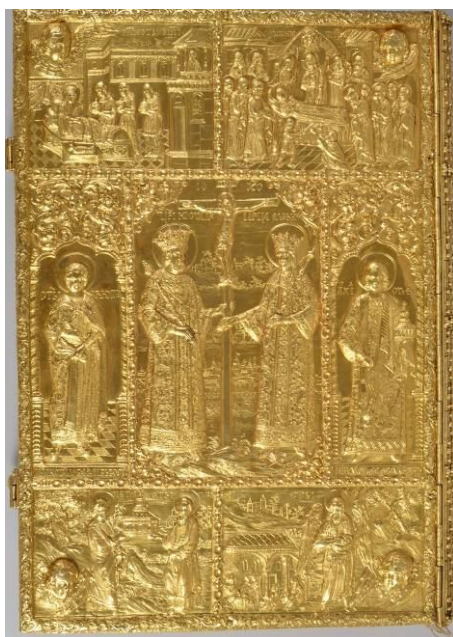

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

Fig. 8

Fig. 9

Fig. 10

Fig. 11

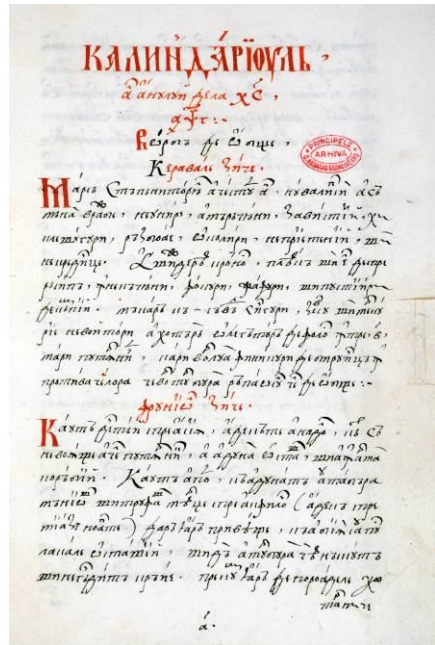

Fig. 12

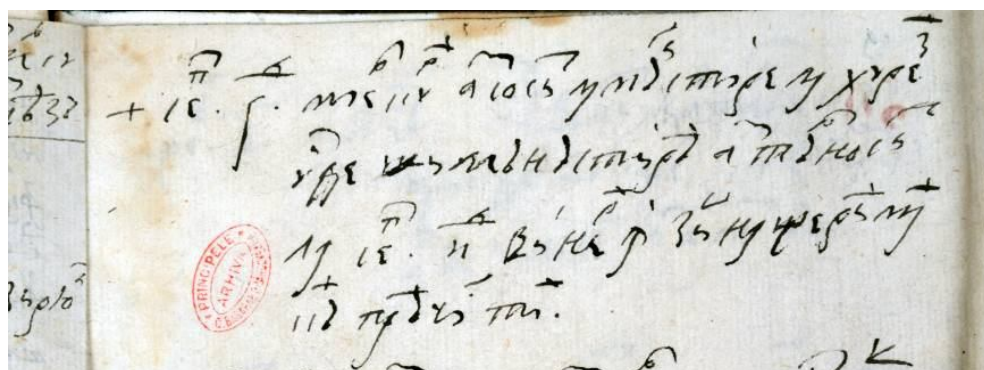

Fig. 13

Fig. 14

Fig. 15